

A történelem védelmében

Nagy Imrét és mártírtársait eltemették. Dokumentumfilm, ha készült, első számú történelmi forrás az utókor számára. Lepörgetve majd a kockákat, az utókor történésze elemző könyvet írhat e nap kapcsán. Elemezheti majd az igazságtevést követelők jogos elszántságát. Mögötte tetten érheti a politikai vezető erő, a párt egy részének bátorságát, amelyik kihúzta a palackból a dugót és kiengedte „56 szellemét”. És tetten érheti a párt szellemileg előregedett politikájának részeseit, akik akadályozták, hogy a sokak által előre látott felülvizsgálat már korábban bekövetkezzék. Elemezheti majd azt is az utókor történésze, hogy e kédsedelem miatt miként torlódott össze az ország politikai megújítása és gazdasági összeomlása. És ez utóbbi miként fog mindnyájunkat maga alá temetni, azokat is, a későn jötteket, akik évtizedek óta sürgetik a radikális reformokat. S az utókor történésze már tudni fogja – mi még csak féljük a lehetőségét –: nem csúszik-e (nem csúszott-e) az ország észrevétlenül a politikai (s ezzel a gazdasági) anarchiába. Az anarchiába, ahol a társadalom különböző erői képtelenek lesznek a konszenzusra, a megegyezésre és felszámolódik minden összetartó-vezető erő; az anarchiába, ahol hangos demagógok halászhatnak a zavarosban. S mire a társadalom – évek múltán – magához tér, már elszalasztotta a békés, rendezett átmenet lehetőségét. Az átmenetet esetleg a demokratikus szocializmusba (melyet Nagy Imre és társai kívántak 1956-ban), vagy a polgári demokráciába a kapitalista gazdasági szervezettel (melyet sokan ismeretlenül is követnek ma), vagy éppen egy rendszeremleges tulajdonviszonyok alapján építkező szociális jóléti állam irányába? Az utókor történésze ezt is látni fogja már.

Mai kérdőjelek

A mai történész is elemezhet. A temetésen részt vevők ugyanúgy, mint a TV képernyőjét nézők. Tanulmányokat írhat arról, miként tudott politikai érettségről tanúbizonyságot tenni a temetésen részt vevők megbántottságot három évtizede magukban hurcolók tömege. Kíváncsian kutathat dokumentumok után – nem feltétlenül írásbeliek –, miként sikerült az „előkészítés” során menteni a társadalmat a nyílt összeütközéstől. Mert illúzió volna azt gondolni, hogy a magyar társadalomban nincs jelen az a tömegező, amelyik 1956 októberében a maga érdekeinek és eszményeinek meggyalázóját látja. És most a felülvizsgálat alkalmával védekező állásba rendeződött. És a magyar társadalom nehezen veszi tudomásul, hogy a demokrácia nem azt jelenti: „csak nekem lehet igazam”... A mai történész is megcsodálhatja azt a bölcsességet, amelyet a mártírok családjai és 1956 mozgalmának közötteink élő üldözöttei tanúsítottak: mint Nagy Imre 1956 őszén, a nyílt, pártoskodó konfliktusoktól, a kölcsönös rombolástól akarták óvni ők a társadalmat. Nagy Imrénének és csoportjának 1956 őszén ez nem sikerült, utódaiknak 1989 nyarán igen.

A történész azonban, mint minden szakember, szakbarbár. Félve látja, hogy a rossz, propagandisztikus történelembárázolás miként vezethet hamis politikai gondolkodáshoz. Balgának látta és bírálta azt a propagandát, amelyik el akarta hitetni: 1956 fő erői a Horthy-rendszer vagy általában a kapitalizmus restaurálását akarták, sőt azt állították: 1956 októberének mozgalmi nyugati (amerikai) eszményeket követtek volna. Úgy tűnik, a szlogenek – tankönyvekben, brosúrákban – mégis mélyre ivódtak. A fiatalok – akiknek személyes élményük 1956-ról hogyan is lehetne – félő, azt hiszik: 1956 októberének „rehabilitálása” azt jelenti: térjünk vissza az 1945 előtti (a kapitalista) eszményekhez! ... Nem ők a hibásak, hanem azok, kik félrevezették őket. ők valóban azt hiszik, hogy '56 mozgalmak a szocializmus megdöntését kívánta. S csodálkozunk, hogy olyan hangok is helyt kapnak a temetésen, amelyek már-már a jobboldali radikalizmust idézik, és 1989-ben a nyugat-európai polgári jogállamok kivetnék magukból hirdetőiket? A történelmi ferdítés politikai bumerángxént csap most vissza ránk.

De szakbarbár a történész és félti a megtörtént történelem valóságát akkor is, amikor látja: miként lesz politikai pártpropaganda cégére

a történelem. És természetesen elsősorban a közelmúlt, az 1950–60-as évek történelme. Azon még csak morfondíroznak, hogy ismét elszabadul a nemzetből a „magát sajnáltatás” komplexusa. Az „üldözött-tudat”. Százerek vallották magukról – s a szomorú, el is hitték magukkal – az ötvenes években, hogy ők a Horthy-rendszer üldözöttei voltak. Azután jöttek a hatvanas-hetvenes évek: újabb százerek, köztük az előbbiekből is szépszámmal, találták meg életrajzukban, hogy ők az „50-es évek” üldözöttei voltak. Most meg százerek tolonganak a Kádár-rendszer üldözötteinek „megtisztelő” címéért. Elég, hogy valaki úgy higgye ő „politikai okok” miatt nem lehetett szólóénekes, egyetemi tanár, egyletekben, intézményekben igazgató, vezető. S szomorú, hogy el is hitetik magukkal. A tetszelgő öngazolás, ha társadalmi méretű is, mindenkinek magánügye.

Azon is csak dohog a történész, hogy látja az irányítésvést: a társadalom fiatalabb korosztályai már megbocsátottak a sztálini rendszer volt rajongóinak és híveinek, akik megmártóztak talán 1956 tisztítótüzeiben, majd az 1970-es évek éledő ellenzéki mozgalmaiban. De nem bocsát meg a kádáristáknak. Sőt úgy tetszik: a Kádár-rendszer egésze teljesen összemosisodik a Rákosi-éra hibáival, netán rémtetteivel. Végül is magánügy, ki mennyire nyúl a történelmi könyvekhez, forrásanyagokhoz, amikor a múlttól beszél. Az azonban már nem magánügy, hogy az egyénnek nincs biztosítva a tájékozódás lehetősége. Nem adjuk kezébe a kulcsfontosságú forrásanyagot, nem születnek meg a korszerű feldolgozások. (Az emigrációs irodalom kiadása és a gazdag emlékiratanyag sok mindent pótol, de nem elég és nélküli az alapvető forráskritikát.) És nem magánügy, hogy hamis nemzeti illúziók szabadulnak el az elmúlt 40 év történelmébe kapaszkodva. Pontosabban az elmúlt 40 év történelmének nem reális ismeretétbe kapaszkodva. És a történelem – a nem ismert történelem – a napi politikai összecsapások szintjére „emelkedve” csak jelszó lesz, nem pedig a józan nemzeti önismeret forrása.

A kutatás szabadsága

A következtetés: ki kell nyitni tehát a levéltárakat! (Ezt a miniszter gyorsan megteheti!) Ösztönözni kell az 1949 utáni évek központi forrásanyagainak közreadását. (Meg kell találni a kutatókat, az anyagi feltételeket!) Egyetemeinket rá kell bírni az 1950–60-as évek történetének rendszeres oktatására. A tankönyvek 1945 utáni fejezeit azonnal kivonni a forgalomból és helyette a tanároknak kézikönyvanyagot biztosítani az 1960-as évekig húzódó történelmi fejlődésünkről. Több éves program a jelenkorkutás fellendítéséhez. Szakmai és politikai józanságra nevelés feladata...

A História mindig is vállalkozott a világháború utáni, sőt az 1956 utáni korszakok forrasserű megvilágítására. Természetesen más feltételek között, mint amelyek ma adóttak.

A Nagy Imre temetés előkészítése és az új levéltári kutatási szabályzat munkái során – kíváncsi kutatóként is – beletekintettünk azokba az állagokba, amelyeket minél gyorsabban megnyitni kívánunk a kutatás előtt. (A legmodernebb nyugat-európai kutatási elveket tartva szem előtt. Mely elveket Európa levéltáraiban magunk is a kutatóasztalnál ismerhettünk meg.) Tájékozódunk a Minisztertanács irattárában, a Párttörténeti Archívumban és a Legfelsőbb Bíróságon lévő Nagy Imre-per (és más törvénytelen perek) aktáiban. (Az átadás, a szakmai megőrzés, a kutatóhatóvá tétel feltételeiről kell határozni. Sürgető szakmai munka.) Így kerekedett ki az alábbi közlemény.

1956. október 23. – november 4. központi politikai szerveiről ránk maradt jegyzőkönyvek. (Az I., IV., V., VI., VII., VIII., IX. sz. dokumentum a kormány-, illetve kabinetülés jegyzőkönyvei a Minisztertanács levéltárából valók. – A központi pártszervek jegyzőkönyvei – II., III. dokumentum – a Nagy Imre-perhez vannak csatolva.) – Az MSZMP Ideiglenes Intézőbizottságának a Jugoszláv Nagykövetségen november 5–22. között tartott üléseiről ránk maradt iratok. (A X–XXII. sz. dokumentumok szintén a Nagy Imre-per anyagaiból kerültek elő.) Végül az MSZMP Ideiglenes Intézőbizottsága és a Nagy Imre csoport október–novemberi működésének szomorú utóirténete: a jugoszláv, a magyar és a szovjet kormány jegyzékváltása Nagy Imréék kelepcebé csalásának történetéről. (Ezt Horn Gyula hozta haza Jugoszláviából s került a Minisztertanács levéltárába. – XXIII–XXVIII. sz. dokumentumok.)

A dokumentumok közreadásánál el kell tekintenünk az egyes utalások részletes megjegyzetelésétől. A História terjedelme ezt nem engedni meg. Mégis forráskritikailag meg kell világitanunk az irat-

anyag ránk maradásának körülményeit. Ezt jegyzet formájában közzéljük is az olvasóval.

Első következtetések

A dokumentumok közreadásának mindenkori célja: a dokumentumokkal való láttatás. Az értelmezést az olvasóra hagyjuk. Mégis néhány, magunknak megfogalmazott kérdést és megjegyzést az érdeklődők figyelmébe ajánlunk.

1. *NAGY IMRE CSOPORTJÁNAK* tevékenységét és szemléletük eltérését a konzervatív, dogmatikus erőktől, jól tükrözi a II. és III. sz. irat. Talán kiegészítésként ezekhez tartozik a következő.

Október 23-án már Losonczy Géza lakásán megfogalmazta Losonczy, Donáth, Újhelyi Szilárd, Haraszi Sándor, Jánosi Ferenc és Nagy Imre: Nagy csak úgy vállalja el a miniszterelnökséget, ha a „sztálinisták” derékhadra távozik. Nehogy megismétlődjék az 1953–55 közötti játék. Listájukon szerepelt Gerő és többek között Kovács István, Bata István, Piros László, marosán György, Rónai Sándor, Andics Erzsébet, Berei Andor eltávolítása. Ugyanakkor a kommunista mozgalom reformereiből, illetve a nem sztálinistákból (a jelenlévőkön túlmenően Kádár János, Vásárhelyi Miklós, Gimes Miklós, Szilágyi József, Szántó Zoltán, Tánczos Gábor, Fekete Sándor, Gáspár Sándor, Lukács György, Háy Gyula, Köböl József stb.) kell a KV-t és a titkárságot összeállítani. A csoport legaktívabb tagjai Donáth Ferenc és Losonczy Géza. – Amikor október 23–24-én éjszaka Nagy Imre mégis elvállalja a miniszterelnökséget, annak ellenére, hogy Gerő marad az első titkár, s mellette Hegedűs és a régi vezetés több tagja, Donáth Losonczyhoz fordul: mivel a sztálinisták megmaradtak, s mivel az október 23-iki mozgalmat „ellenforradalomnak” minősítették, ne vállalja Losonczy a PB-tagságot, ő sem vállalja a KV-tagságot. Levélben kéri felmentésüket. Nagy Imrét felkeresik, s szemre hányják, hogy miniszterelnökségéhez feltételeket nem szabott. Nagy Imre – az iratok és a visszaemlékezések szerint is – nem ért egyet Donáthtal. De a 14–25-iki változás, az, hogy Gerőt 25-ére eltávolítják, s hogy Nagy Imre és az új első titkár, Kádár beszéde a reform irányába mutat, megnyugtatja őket. Donáth és Losonczy keményen tartják álláspontjukat október 25–28. között is. A rendez vezető úton a vezetésnek az a szárnya, amelyik ellenforradalomról beszél, határozott katonai megoldást sürget: kijárási tilalom elrendelése és a szovjet csapatok segítségével szétverni a felkelők gócait. Losonczyék álláspontja: „a szervezett ellenforradalmi csoportok mellett a múlt hibái miatt munkás és egyéb dolgozók vesznek részt” a mozgalomban, tehát tárgyalni kell, a kijárási tilalmat pedig fel kell oldani. Kéri a vezetésből Gerő, Hegedűs és a régiek távozását, az ÁVH feloszlását, a szovjet csapatok kivonását a harcokból. Mögöttük áll az Írószövetség, amely több pontban fogalmazza meg Losonczyékhoz hasonló követelését, megtoldva azokat a szovjet csapatok távozásával. Losonczyék tárgyalnak Kádárral. Kádár – Nagy Imréhez hasonlóan (?) – nem ért egyet a nyílt vitával.

Az itt közölt október 26-iki, illetve 27–28-iki KV- és PB-ülések jegyzőkönyvei ezeket a vitákat rögzítik. Noha az előzmények tisztázhatóak a Nagy Imre-per aktái, Losonczy feljegyzései alapján, az a bizonyos levél, amelyet 25-én írt Donáth és Losonczy, s amelynek mondanivalóját előadták a 26-i PB-, majd KB-ülésén, eddig nem került elő. (Összefoglalja viszont lényegében a fentiek szerint Donáth Ferenc kihallgatási jegyzőkönyveiben.) Az általunk közölt II. sz. dokumentumban megfogalmazódott álláspont győzelme után Donáthék ismét lemondanak. Indokuk: a KV nem szakít a „múlt hibáival”, és a fegyveres elfojtás mellett foglal állást. „Az a reményünk, miszerint a pártvezetés magáévá teszi a dolgozó nép jelenlegi mozgalmának követeléseiből mindazt, ami helyes és jogos és ezáltal megteremti a vérontás megszüntetésének legfájdalommentesebb és a szocializmus jövője szempontjából legelőnyösebb feltételeit – meghíúsult.” (Részlet Donáthék újabb lemondó leveléből.) Október 28-án, az új kormány programjával, illetve 30-án az MSZMP Ideiglenes Intézőbizottságának megalakulásával végül is a Nagy Imre-csoport, a reformkommunisták győznek. Ahogy az új párt vezetői között is személy szerint ők, a hozzájuk kezdettől közel álló Kopácsi Sándor, valamint a Nagy Imréhez hasonlóan közvetítő álláspontot elfoglaló Kádár János áll. (Vö. erre História, 1988/6. sz.)

2. *NAGY IMRE SZEMÉLYE.* Egyéniségéről, szerepéről sokat vitakoznak és fognak vitatkozni. Feljegyzései, beszédei, kéziratai rendkívül éles logikájú íróként álltanak elénk. Politikusként október 23-a után

a kiegyenlítőként jelenik meg a fentebb jellemzett radikálisok és a konzervatívok között. A jegyzőkönyvek is azt mutatják, amit sokban beszédei is: Kádárral a centrumban állnak. Tisztában van október 23-án este: azért hívták Gerőék, hogy „ne legyen odakinn”. (Losonczy Géza szavai.) Rendkívül „pártsterű”, a szó régi, sztálini értelmében is: az illegális mozgalomból hozott reflexei is diktálják, mindenben a pártsterű döntéseknek rendeli alá magát. Ez megmutatkozik a jugoszláv követségen keletkezett dokumentumokban is: ülnek az MSZMP Intézőbizottságának tagjai, kizárva a követségre menekült más sorsársakat és „ülést” tartanak, készülnek a tárgyalásra a Szovjetunióval. Közben a világ teljesen más irányba megy...

Olvasva a per anyagát, a kutató is moralizálni kezd: hogyan juttathatta egy magát kommunistának valló politikai vezető ez, a maga sztálinista múltjával tisztességesen szakító, a kommunista mozgalom megújulásáért fegyelmetten kommunistaként harcoló embert vérszörvényszék elé. És ki volt az iniciáló és a végrehajtó? A békés átmenet feltétlen híve. Bölcs... November 2-iki döntésén még vitatkozni fog a történelem. A fegyelmetten kommunista itt felmondott önmagának. De mi volt a nemzet szempontjából helyes álláspont? Utólag könnyű okosnak lenni. Jönnek a hírek, hogy a szovjetek vonulnak szakadatlanul az ország belseje felé. A nagykövet nem tud vagy nem akar tudni minderről. Ő is gondolkodott feltehetően, mi hasznos az országnak. Felülkerekedett benne az őszinte, baloldali értelmiségi a politikai taktika mesterén? (Ez utóbbi – szemben a többi moszkovitával – nem erénye.) A Nyugat „segítségében” bízni politikai illúzió volt? Át kellett volna neki is állni a békés átmenet érdekében? Ma még csak indulatok kísérik ezeket a kérdéseket, egyszer a történeti irodalom higgadtan fog még visszatérni milderre. Igennel, nemmel válaszolva, vagy eldöntetlenül hagyva a kérdést!...

3. *A SZOVJETUNIÓ SZEREPE.* Hajlandók voltunk és vagyunk mindent „Budapest-központú” illúzióval tekinteni. Országunkat, világunkat egyaránt. 1956 őszének forradalmár politikusi nem rendelkeztek a korabeli nemzetközi politika ismeretével. Nem is rendelkezhettek egy világtól elzárt országban. (Ha csak nem hiszünk a nyugati imperializmus kiterjedt kapcsolatainak cséjében.) Jobban kellene ismernünk a moszkvai belpolitikai harcokat 1956 őszén, így nehéz a magyarországi szovjet politika változásait követni. A „VCS” (moszkvai közvetlen telefon) révén Gerő október 23-án kapcsolatban van Moszkvával. Moszkva ragaszkodik Gerőhöz, de várakozásra int. 25-én megjelenik Szuszlov, Mikojan, ekkor leváltják Gerőt. Ők Hruscsov emberei. Gerő, Hegedűs, Piros végleges félreállítása 27–28-án, majd Nagy Imre, Kádár előtérbe tolása minden dokumentum szerint az ő művük. Hol fordult és miért a hruscsovi vezetés a békés átmenet ellen? Mennyire volt számukra Nagy Imre csak az egyik vas a tűzben október 28-án? (Szintén „moszkovita”.) Valóban a saját „belső törvényei” szerint bántak a nemrég még szovjet állampolgár Nagy Imrével? – Az itt lévő és az első pillanattól aktív belügy, katonai tanácsadók feljárnák a fegyveres göcök felszámolását. A szovjet beavatkozás helytelen volt, rossz lépés, a Szovjetunió saját érdekeinek is ellentmondott. Része volt a sztálinista katonapolitikai doktrínának. S félő, hogy ez a doktrína a német kérdés megoldódásáig fő vonalaiban fenn fog maradni. Igazuk van a történészeknek: párhuzamokat lehet találni a franciák észak-afrikai, az amerikaiak közép-amerikai hatalmi politikájával.

Arról pedig a politikusoknak kell elgondolkodni: milyen eszközökkel kell mégis realitásérzékre ébreszteni egy ország középosztályát. – És a másik oldal? Az USA iránti illúziók 1946–47 után 1956-ban ismét hamisaknak bizonyultak. Dokumentumait – miszerint ők az éppen javítandó szovjet-amerikai viszony részének tekintették csak a magyarok harcát és pusztulását – a História már közölte 1981-ben. Vajon az USA-nak valóban érdeke egy európai katonapolitikai status quo változása 1956-ban vagy utána? Vagy csak addig „érdeke”, amíg az ő saját nagyhatalmi érdekei nem sérülnek? Őt is a német kérdés megoldatlansága köti? Ez is tanulság és realitásérzék kérdése.

Külön talány és tisztázandó Tito és Jugoszlávia szerepe. A dokumentumok – a jugoszláv–szovjet–magyar jegyzékváltások – ismét segíthetnek az illúziókkal leszámolni...

De vissza a forrásanyaghoz, az értékelés hagyja a kollégáknak, a közös értékelésre...

GLATZ FERENC

[A közölt dokumentumok a folyóirat 29–63. oldalain olvashatók]

Az iratok keletkezéséről

I. A MINISZTERTANÁCS JEGYZŐKÖNYVEIRŐL. Az október 23. és november 4. közötti Minisztertanács, illetve kabinetülések jegyzőkönyveinek példányai a Minisztertanács irattárában találhatóak. Ezek közül a 23-iki és a 28-iki a jegyzőkönyv-sorozat tagjaként bekötve található, ugyanakkor az október 31. és november 2. közötti kabinetülések jegyzőkönyvei másolatok. Ezeknek a másolatoknak az eredetije a Párttörténeti Intézet Archívumában megtalálható.

Az ezeken található megjegyzések egyértelműen bizonyítják, hogy a Párttörténeti Intézetbe ezek az anyagok szintén 1956. november 7-e után kerültek, még hozzá Losonczy Géza példányából. Innen egészítették ki másolattal a Minisztertanács levéltárának a sorozatát. A kutatók eddig csak a Párttörténeti Intézetben lévő néhány kabinetülés anyagához férhettek hozzá, pontosabban ott keresték a többi jegyzőkönyvet is.

II. A PÁRTJEGYZŐKÖNYVEKRŐL. Ezek sorsa már kalandosabb. A Központi Vezetőség, illetve a Politikai Bizottság egyfolytában ülésezett október 24. után. Az ülésen egymással párhuzamosan is zajlottak, nagy rendetlenségben. A tagok ki-be jártak. A Központi Vezetőség és a Politikai Bizottság párhuzamosan is ülésezett. Egyeseket kihívtak a PB üléséről. Az ülésekről jegyzőkönyvek készültek. (Készítőjük Ságvári Ágnes és Babcsák Istvánné.) Ságvári Ágnes 1945 előtt tanult gyorsírást, 12 évi szünet – részben pártmunka – után kellett ismét gyorsírnia. Babcsákné volt a gyakorlottabb. Mindkettőjüknek egy-egy gyorsírói füzet volt, oldalankénti számozással. A jegyzőkönyveket november 1-je után az Akadémia utcai párt-ház liftaknájába rejtették. Miután a felkelők oda betörték, arra rárendítették. November 7-e után Hajdú Tibor és Ságvári Ágnes az iratokat kimentették. Ságvárit kinevezték a Központi Bizottság Irodája vezetőjének. ő foglalkozott a jegyzőkönyvek hitelesítésével és részben természetesen átírásával is. Miután a szövegeket 1956. november 7-e után a gyorsírásból áttették gépbe, azokat átadták a Párttörténeti Intézetnek.

A II. és III. sz. dokumentum a KV és a Katonai Bizottság közös ülésének, valamint a Politikai Bizottság október 27-28-iki ülésének jegyzőkönyve Ságvári Ágnes füzetéből való. Ságvári, amikor gyorsírásfüzetéből átírta gépbe az anyagot – feltehetően diktálta –, az eredeti gyorsírásához képest megjegyzéseket is fűzött a szöveghez, illetve azokat bizonyos ponton értelmezte, kiegészítette, stilizálta. Mivel a gyorsírásban nem volt otthonos, ezért mai szemmel, mai fejjel könnyen elképzelhető, hogy ez a november 7-e után *lediktált gépirásos tisztázat* jobban tükrözi vissza az ülés hangulatát, mint az eredeti gyorsírásos. (Ezt kapja az olvasó, ha a zárójelek és a jegyzetek nélkül olvassa a dokumentumokat.) Ugyanakkor természetesen nem lehet kétségbe vonni azt sem, hogy Ságvári bizonyos dolgokra a gyorsírás áttételekor már rosszul emlékezett. Így pl. feltűnő, hogy a november 7-e utáni átiratban következetesen több alkalommal a munkások, diákok mellett szerepel a „katonai hadsereg” kategória is. Ez a gyorsírásos eredetiből hiányzik.

A Párttörténeti Intézet Archívumában azután nyoma vész a *gyorsírói füzetnek* és nyoma vész a Ságvári által *legépel*t szövegnek is. Ságvári 1960-ban kereste az Intézetben – amikor oda-került igazgatóhelyettesnek – az eredeti jegyzőkönyveket, de

azokból mindössze öt gépirásos oldalt talált. (A Párttörténeti Intézet Archívuma ma is egy jegyzőkönyvtöredék – de nem az itt közölt – gépelt másolatát őrzi.) A jegyzőkönyvek tehát eltűntek. Feltételezésünk szerint 1957 első felében kellett átkerülniük a Belügyminisztériumba. Abból az alkalomból, hogy Nagy Imre és társai ellen pert készítettek elő. A perhez láthatóan lemásolták a Ságvári által tisztázott szöveget. Ezt 1957. június 13-án Vámos (?) Endrénél hitelesítette. De mellé tették a gyorsírásos eredetét is. (Semmi okunk sincs azt feltételezni, hogy az átmásolásakor rontottak volna a szövegen. A gyorsírás fotókópiájával való egybevetés is ezt tanúsítja.) A gyorsírói füzetből kiszakították a 8-24., illetve a 25-40. számú oldalakat, s lefotózták. Ezek maradtak ránk a Nagy Imre-perben.

Miután a jegyzőkönyv másolat és a gyorsírás fotókópiája a kezünkbe került, keresni kezdtük a gyorsírókat. Ságvári Ágnes mellett megtaláltuk Babcsák Istvánnét is. Gyorsan eldől, hogy az előkerült szövegek Ságvári és nem Babcsákné füzetéből valók. A gyakorlott gyorsító, Babcsákné – mint azt visszaemlékezésében elmondotta – rengeteg rövidítést alkalmazott, míg Ságvárié – ő kezdő lévén – kevés rövidítést tartalmaz. Így ma is könnyen olvasható, a gépelt tisztázattal egybevethető. Babcsákné a gyorsírói jegyzőkönyvet összevetette a legépellettel. Így világossá vált, hogy mi az, amiben Ságvári november 7-e után a gépelt tisztázat készítésekor eltért a néhány nappal korábban papírra vetett gyorsírói szövegtől. (Ezeket az eltéréseket láthatja az olvasó a zárójelek és jegyzetek segítségével.)

A további kutatók igen sok részletet tisztázhatnak. Hova tűntek a gyorsírói füzetek eredeti példányai? És hová lettek a gépirásos tisztázat példányai? Lehet, hogy mivel a sorsdöntő október 26-28-iki ülések, a fordulat napjainak körülményei érdekelték a vádlókat, a többi megsemmisítették vagy más anyagokhoz csatolták? A gyorsírásos füzetek tartalmazzák a KV és a PB üléséről egyáltalán készült feljegyzéseket.

Tisztázhat bizonyos időponti eltéréseket az utólagos kutatás. A dokumentumok keletkezésének időpontjait („26-a”, illetve „27-28”) Ságvári Ágnes a tisztázat készítésekor, tehát az ülések után hozzávetőlegesen két héttel írta a dokumentumokra. Az október 26-i, a katonai bizottság tagjaival kibővített ülésről eddig is szóltak visszaemlékezések (Marosán György, Földes László, Hegedűs András stb.). Az október 27–28-iki Politikai Bizottság üléséről azonban már nagyon eltérő és töredékes híradásaink vannak. Így pl. nem tudjuk pontosan, hány órákor és miként, milyen döntés előtt ülésezett ez a PB. Az október 28-iki volt az a döntő ülés, amely eldöntötte, hogy Nagy Imre kezébe kerüljön a vezetés. Mikojan, Szuszlov ekkor álltak egyértelműen Gerővel és Hegedűssel szemben Nagy Imréék oldalára. Mint ahogy a további kutatásoknak kell tisztáznia a gyorsírásos és tisztázati gépelt példány eltéréseinek magyarázatát is.

III. A JUGOSZLÁV–MAGYAR–SZOVJET JEGYZÉKVÁLTÁSRŐL. Ezeket az anyagokat Horn Gyula 1989-ben hozta haza Jugoszláviából. Egyes dokumentumok létéről a magyar és a jugoszláv kormány Nagy Imre kivégzését követő vitájából utalásszerűen értesültünk már (így a december 6-iki jegyzékváltásról).

A jugoszláv, illetve a szovjet levéltárak még további idevonatkozó iratanyagot rejtenek, melyekhez eddig még kutatóink nem fértek hozzá.

1989. augusztus

GLATZ FERENC